

Baanonzekerheid en het welbevinden van werknemers

De invloed van sociale steun en sociaal kapitaal

Maarten Hogendoorn – 337153mh
Scriptiebegeleider: Ferry Koster
Tweede lezer: Bert Jetten
Master Arbeid, Organisatie en Management
26 juni 2012

Voorwoord

De werkloosheid in Nederland neemt steeds verder toe en hoewel tot nu toe grote massaontslagen uitblijven, zijn mensen in toenemende mate onzeker over de toekomst. Het ervaren van onzekerheid over voortzetting van je baan is daarmee een belangrijk onderwerp. Het treft steeds meer mensen van alle leeftijden en het kan grote gevolgen hebben. Dit was dan ook de aanleiding voor het kiezen van dit onderwerp voor deze scriptie.

Dit is de voltooiing van mijn master arbeid, organisatie en management. Het schrijven van deze scriptie is de afronding en van een lange studiecarière. Mijn dank gaat daarbij uit naar mijn scriptiebegeleider Ferry Koster. Hij heeft mij raad gegeven, geënthousiasmeerd en geholpen deze scriptie te schrijven. Daarnaast wil ik bedanken Sevda Ulusoy met wie ik samen van scriptieonderwerp en begeleider ben overgestapt nadat we allebei vastzaten. We hebben veel samen gewerkt en elkaar steeds gemotiveerd verder te gaan.

Al laatst wil ik mijn moeder en vriendin bedanken voor hun steun en positieve houding en steeds dat extra zetje in de rug.

Veel dank daarvoor.

Maarten Hogendoorn

Rotterdam, 29 juni 2012

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	5
1.1	Probleemstelling en doelstelling	7
1.2	Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	7
2.	Theoretisch kader	11
2.1	Baanonzekerheid	11
2.2	Welbevinden.....	13
2.3	De sociale omgeving	14
2.4	Conceptueel model.....	19
3.	Methodologie.....	20
3.1	Steekproef en dataverzameling	20
3.2	Operationalisering	21
4.	Analyse resultaten	27
4.1	Correlaties	27
4.2	Regressieanalyses.....	30
5.	Conclusie en discussie.....	36
5.1	Beperkingen	39
5.2	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	39
	Bibliografie	41
	Appendix.....	46

1. Inleiding

Baanonzekerheid heeft vaak verreikende negatieve gevolgen voor werknemers, de organisaties waar ze werkzaam zijn en de maatschappij als geheel. Baanonzekerheid impliceert onzekerheid over de toekomst, het is voor de persoon onduidelijk of hij/zij in de toekomst verder kan werken in de huidige baan of dat hij/zij ontslagen zal worden (De Witte, 2003, 2005). Het is een subjectief gevoel “dat men de huidige baan zou kunnen verliezen in de toekomst, zonder dat hierover evenwel duidelijkheid bestaat” (De Witte, 2003, p. 10). Werk is een centrale factor in de vervulling van de economische en sociale behoeften van mensen (Sverke et al., 2002). Daardoor is baanonzekerheid “a source of deep trauma and life-disruption” (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010, p. 16). Over het algemeen hebben mensen met een baan met toekomstzekerheid een hoger welbevinden dan mensen die baanonzekerheid ervaren (Van Echtelt, 2010; De Witte, 2003, 2005). Het subjectief welbevinden is de individuele inschatting van levenstevredenheid en geluksgevoelens (Veenhoven, 2008, p. 45; Diener, 2000, p. 34). Baanonzekerheid beïnvloedt niet alleen de arbeidstevredenheid maar ook het welbevinden van mensen buiten het werk. Het negatieve effect dat baanonzekerheid op welbevinden zou hebben is uitgebreid behandeld in de wetenschappelijke literatuur (De Witte 2003; Hellgren, Ferrie et al., 2005; Sverke & Isaksson, 1999; Sverke & Hellgren, 2002; Anderson & Pontusson, 2006; De Witte & Vets, 2009; Richter, 2011; Lim, 1996; Silla et al., 2008). Er is echter nog weinig onderzoek dat kijkt of en hoe de sociale omgeving van mensen van invloed kan zijn op het veronderstelde effect dat baanonzekerheid heeft op het welbevinden van mensen. Richter (2011, p. 8) roept in haar proefschrift dan ook op meer onderzoek uit te voeren naar aspecten die de negatieve gevolgen van baanonzekerheid kunnen beïnvloeden. Iedereen heeft een andere sociale omgeving en er zijn aanwijzingen dat de sociale omgeving van mensen de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden kan beïnvloeden (Turner, 1981; Berkman, Glass, Brissette & Seeman, 2000; Granovetter, 1973). Op basis van de sociale netwerk theorie en de theorieën van sociale steun en sociaal kapitaal zijn deze verwachtingen te concretiseren.

Sociale netwerken bestaat uit sterke en zwakke banden die mensen sociale steun kunnen bieden en toegang geven tot sociaal kapitaal (Berkman et al., 2000; Portes, 1998, 2000; Lin, 2000). De sociale steun die mensen kunnen activeren via de sterke banden in hun netwerk verbetert het welbevinden (Almeida, 2008; Berkman et al., 2000; Langford, Bowsher, Maloney & Lillis, 1997; Veenhoven, 2008; Chu, Saucier & Hafner, 2010). Maar of sociale

steun ook van invloed kan zijn op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden is in de literatuur nog maar nauwelijks onderzocht.

Het sociaal kapitaal dat mensen kunnen activeren via de zwakke banden in hun netwerken kan mensen helpen hun welbevinden te verbeteren. Sociaal kapitaal is de ‘goodwill’, gecreëerd door mensen, de hulpbronnen in hun sociale netwerk, die kan worden ingezet om bepaalde doelen te behalen (Engbersen, 2003; Nissen & Jarley, 2005; Adler & Kwon, 2002; Portes, 2000). Sociaal kapitaal en zwakke banden zijn ook in eerder onderzoek in relatie tot elkaar onderzocht maar niet of deze een invloed heeft op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden.

Op basis van het bovenstaande is het de verwachting dat door de sterke banden die sociale steun bieden en de zwakke banden toegang geven tot sociaal kapitaal, het welbevinden van mensen met baanonzekerheid verbetert. Dit onderzoek is aanvullend op de bestaande literatuur omdat het kijkt in hoeverre deze twee theorieën een modererend effect hebben op de relatie die heeft baanonzekerheid op het welbevinden van mensen. Hiervoor wordt een model ontwikkeld op basis van bestaande literatuur over baanonzekerheid, welbevinden, sociale netwerken, sociale steun en sociaal kapitaal. Door in dit onderzoek gebruik te maken van kwantitatieve data wordt het model getoetst.

1.1 Probleemstelling en doelstelling

In dit onderzoek wordt onderzocht of de sociale omgeving van mensen invloed heeft op de veronderstelde relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden. In de sociale omgeving wordt in sociale netwerken buiten het werk gekeken of sociale steun, via sterke banden, en sociaal kapitaal, via zwakke banden, het negatieve effect van baanonzekerheid op welbevinden beïnvloedt. De verwachting die daarvan is afgeleid, luidt dat sociale steun mensen emotionele en instrumentele steun biedt, informatie geeft en hulp biedt bij het maken van beslissingen. Sociale steun helpt mensen daardoor beter omgaan met de economische en sociale zorgen en stress die worden gecreëerd door baanonzekerheid (Berkman et al., 2000, p. 851; Turner, 1981; Büssing, 1999).

Sociaal kapitaal maakt het mogelijk doelen te behalen zoals het vinden van een nieuwe baan. Doordat sociaal kapitaal daarmee onzekerheid over de toekomst gedeeltelijk wegneemt, wordt verwacht dat sociaal kapitaal de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden verbetert.

Op basis hiervan is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: kunnen sociale steun en sociaal kapitaal het negatieve verband tussen baanonzekerheid en het welbevinden van mensen verminderen? Hierbij horen de deelvragen:

- (1) Is er een negatieve relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden?
- (2) Kan sociale steun het negatieve effect tussen baanonzekerheid en welbevinden verminderen doordat het mensen helpt omgaan met onzekerheid?
- (3) Kan sociaal kapitaal het negatieve effect tussen baanonzekerheid en welbevinden verminderen doordat het mogelijkheden voor het vinden van een baan vergroot?

1.2 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Het onderzoek is *wetenschappelijk relevant* doordat het een aantal onderwerpen, die veel in de literatuur worden besproken, samenneemt en in één model plaatst. Het onderwerp baanonzekerheid is wetenschappelijk relevant omdat er verspreid over verschillende disciplines in de sociale wetenschappen steeds meer onderzoek is naar baanonzekerheid, de antecedenten, gevolgen en moderatoren, (Greenhalgh & Rosenblatt, 1984; Richter, 2011; De Witte, 1999; Ashford et al., 1989) maar verder onderzoek naar de gevolgen en moderatoren van baanonzekerheid gewenst is (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010; Richter, 2011).

Baanonzekerheid heeft grote gevolgen voor mensen en vanuit bedrijfskundig perspectief is het logisch dat vooral is gekeken naar baanonzekerheid de moderatoren en gevolgen binnen

het werk. De baanonzekerheid literatuur is immers voortgekomen uit de bedrijfskundige literatuur. Maar er wordt weinig gebruikt gemaakt van sociologische theorieën om dit belangrijke onderwerp te bekijken. In dit onderzoek wordt gebruikt gemaakt van een aantal veel gebruikte theorieën om naar dit onderwerp te kijken. Daarbij wordt gebruik gemaakt van bestaande inzichten en worden deze toegepast op baanonzekerheid. Naast baanonzekerheid maakt ook onderzoek naar het welbevinden van mensen maakt zijn opkomst in de sociologische literatuur (Veenhoven, 2008; Silla et al., 2009). Naast het onderwerp baanonzekerheid en welbevinden krijgen ook sociale netwerken, sociale steun (Berkman, 2000; Granovetter, 1973, 1983) en sociaal kapitaal (Portes, 1998, 2000, Engbersen, 2003) veel aandacht in de sociologische literatuur. In dit onderzoek is in de sociale omgeving naar de sociale netwerken van mensen gekeken in de vorm van sterke banden (sociale steun) en zwakke banden (sociaal kapitaal). Onderzocht is of deze van invloed zijn op het in de literatuur veronderstelde effect van baanonzekerheid op het welbevinden van mensen. Daarnaast is het onderzoek relevant omdat het kijkt naar de sociale netwerken van mensen buiten het werk. Een beperking van de bestaande theorie is dat ze vaak binnen organisaties zijn uitgevoerd en daardoor niet verder gaan dan het niveau van organisaties (Greenhalgh & Rosenblatt, 1984; De Witte, 2003). Dit onderzoek kijkt verder dan het niveau van organisaties en kijkt naar werknemers over alle sectoren en combineert dit arbeidsgerelateerde probleem met aspecten buiten het werk. Daarmee kijkt dit onderzoek breder en algemener naar baanonzekerheid en naar de mogelijke modererende effecten en kan dus meer generaliseerd worden dan in studies die maar één of bepaalde organisaties in hun onderzoek meenemen. Er is dus nog weinig onderzoek uitgevoerd rond baanonzekerheid dat zich richt op gevolgen en modererende invloeden buiten het werk (Richter, 2011, 80). De sociale netwerk theorie en theorieën van sociale steun en sociaal kapitaal geven goede uitgangspunten deze als modererende effecten te onderzoeken in de relatie van baanonzekerheid op welbevinden. Door te kijken of sociale steun en sociaal kapitaal een invloed hebben op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden kan de brede toepasbaarheid van deze theorieën worden bevestigd. Dit onderzoek draagt bij aan de bestaande literatuur waarin sterke en zwakke banden in sociale netwerken worden onderzocht (zoals Lin, 1999 en Podolny & Baron, 1997) door niet alleen naar de functie van zwakke banden te kijken maar ook naar de sterke banden. De sterke banden van een sociaal netwerk worden in onderzoeken vaak onderzocht om de theorie van Granovetter (1973) te onderzoeken waarin wordt gekeken naar sociale mobiliteit. Daarbij blijft de functie die sterke banden hebben onderbelicht. In dit onderzoek wordt daarom ook naar de functie van sterke banden gekeken door de theorie van sociale steun te

gebruiken. Hierdoor draagt dit onderzoek bij aan de manier waarop in vergelijking met ander onderzoek wordt gekeken naar en invulling wordt gegeven aan sterke en zwakke banden in sociale netwerken. In dit onderzoek wordt een model ontwikkeld dat de relatie baanonzekerheid en welbevinden en de invloed van sociale steun en sociaal kapitaal op die relatie samenneemt. Een dergelijk model is nog niet getoetst in wetenschappelijk onderzoek en kan daarom bijdragen aan een beter begrip hoe de sociale omgeving van mensen de negatieve gevolgen van baanonzekerheid kan modereren. In het empirische deel van dit onderzoek wordt het model getoetst aan de hand van kwantitatieve data uit de European Social Survey ESS. Het onderzoek is daarmee deels verkennend en deels theorietoetsend. Het onderzoek is verkennend omdat het kijkt of sociaal kapitaal en sociale steun de relatie baanonzekerheid op welbevinden kan modereren.

Dit onderzoek is *maatschappelijk relevant* door het belang van baanonzekerheid voor werknemers, organisaties en de maatschappij. Algemeen wordt aangenomen dat baanonzekerheid toeneemt (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010) en dat dit grote (negatieve) gevolgen kan hebben binnen en buiten het werk (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010; Sverke, Hellgren & Näswall, 2002, 2006). Een belangrijke vraag is waarom het welbevinden belangrijk is om te onderzoeken. Welbevinden bevat informatie over de kwaliteit van het sociale systeem waarin mensen leven. Als het welbevinden afneemt door baanonzekerheid betekent het dat mensen ontevreden zijn met het sociale systeem (Veenhoven, 2008, p. 54). Een belangrijk doel van de sociologie is het bijdragen aan een betere samenleving en dus is het bestuderen van welbevinden belangrijk. Er is een groeiende vraag onder beleidsmakers naar welke sociale omstandigheden het welbevinden beïnvloedt en dit onderzoek draagt daaraan bij (Veenhoven, 2008, p. 54). Een andere belangrijke reden die Veenhoven noemt om welbevinden te onderzoeken is dat het een determinant is van sociaal gedrag. Mensen met een hoger welbevinden zijn betere burgers, beter geïnformeerd over politiek en hebben minder radicale politieke denkbeelden (Veenhoven, 2008, p. 54). Daarnaast heeft welbevinden een effect op het functioneren van sociale systemen zoals sociale netwerken en organisaties waar mensen werken. In dit onderzoek wordt als sociale omgeving meegenomen de sociale steun die mensen ontvangen en het sociaal kapitaal die mensen kunnen activeren in sociale netwerken buiten de werksituatie. Het is maatschappelijk belangrijk deze twee concepten te onderzoeken omdat ze kijken naar de mate waarin mensen beschikken over sociale steun en sociaal kapitaal en hoe ze dat kunnen inzetten om bepaalde doelen te halen. Als mensen weinig sociale steun ontvangen en sociaal kapitaal bezitten kan dit nadelige

gevolgen hebben voor hun welbevinden maar ook voor vele andere onderwerpen. Door te kijken of sociale steun en sociaal kapitaal een invloed hebben op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden kan het belang van deze twee ideeën worden onderschreven en wordt het maatschappelijke belang ervan aangetoond.

2. Theoretisch kader

Mensen met een baan hebben over het algemeen een hoger welbevinden dan mensen zonder baan of arbeidsongeschikten (SCP, 2010). De onzekerheid die mensen ervaren over de continuïteit van hun huidige baan kan er echter voor zorgen dat ook deze mensen een lager welbevinden ervaren. Onderzoeken naar de gevolgen van baanonzekerheid hebben aangetoond dat baanonzekerheid het welbevinden van mensen negatief beïnvloedt (De Witte, 2003; Hellgren, Ferrie et al., 2005; Sverke & Isaksson, 1999; Sverke & Hellgren, 2002; Anderson & Pontusson, 2006; De Witte & Vets, 2009; Richter, 2011; Lim, 1996; Silla et al., 2008). Het negatieve effect dat baanonzekerheid heeft op welbevinden doet zich op zowel de lange als korte termijn voor (Cuyper & De Witte, 2006). Uit onderzoek blijkt dat dit ook geldt als op eerdere niveaus van welbevinden wordt gecontroleerd (Hellgren et al., 1999).

Baanonzekerheid zorgt voor stress onder andere door de mogelijk grote economische en sociale gevolgen voor individuen en hun gezin. Door de belangrijke plaats van een baan in het moderne leven kan de gedachte de baan te verliezen een negatief effect hebben op het welbevinden.

Bij het nemen van beslissingen kunnen mensen via hun sociale netwerk gebruik maken van verschillende soorten bronnen. Dit kunnen verschillende soorten kapitaal zijn waar mensen toegang toe hebben en die ze hebben opgebouwd in hun leven. Toegang hebben tot en het gebruik kunnen maken van de verschillende soorten kapitaal bepaalt de kwaliteit van het leven (SCP, 2010, p. 14). In de volgende paragrafen worden eerst de concepten baanonzekerheid en welbevinden verder beschreven en vervolgens het sociale netwerk, de sociale steun en het sociaal kapitaal van mensen en hoe deze het welbevinden van mensen met baanonzekerheid kunnen verbeteren.

2.1 Baanonzekerheid

Voor mensen is werk een centrale factor voor de vervulling van economische en sociale behoeften, het voorziet in de inkomsten, maakt sociale contacten mogelijk, heeft invloed op de structurering van tijd, en draagt bij aan persoonlijke ontwikkeling (Sverke et al., 2002). Tot in de jaren tachtig van de twintigste eeuw werd het creëren van baanonzekerheid in de management literatuur vooral gezien als methode om werknemers te motiveren betere prestaties te leveren. In de jaren tachtig en negentig vonden grote organisatorische reorganisaties en ontslagrondes plaats die nauwelijks een organisatie hebben ontzien.

Organisaties werden hiertoe genoodzaakt als ze competitief wilden blijven in een steeds verder geglobaliseerde en competitieve economie (Greenhalgh & Rosenblatt, 1984; Hellgren, Sverke & Isaksson, 1999, p. 179-180). Baanonzekerheid was nu geen managementmethode meer, maar een gevolg van de ontwikkelingen in de maatschappij. Dit brengt aanzienlijk meer onzekerheid met zich mee omdat werknemers en organisaties hierop weinig invloed kunnen uitoefenen. Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat veel mensen zich onzeker zijn gaan voelen over de toekomst van hun baan (Sverke, Hellgren & Näswall, 2006). Hierdoor is er sinds de jaren tachtig en negentig meer aandacht gekomen voor de mogelijk negatieve gevolgen die baanonzekerheid met zich meebrengt voor werknemers en de organisaties waarin zij werken. Sinds die tijd richt ook het onderzoek naar baanonzekerheid zich vooral op de negatieve bijwerkingen van baanonzekerheid.

Baanonzekerheid impliceert onzekerheid over de toekomst (De Witte, 2003). Het is een individuele inschatting van de eigen omgeving; het is een subjectief verschijnsel (Richter, 2011; De Witte, 2003). De gevoelens van baanonzekerheid die een werknemer ervaart zijn het resultaat van een evaluatie waarin zowel contextuele factoren op het macroniveau (zoals wetgeving, economische situatie) en het bezit van individuele bronnen (zoals opleiding, inkomen, sociale steun, sociaal kapitaal) op het microniveau moeten worden meegenomen. Dus ervaren baanonzekerheid is het resultaat van een individuele inschatting door een actor die is ingebed in verschillende omgevingen (Erlinghagen, 2008, p. 184). Richter (2011, p. 19) vat op basis van de literatuur het algemene element van baanonzekerheid samen als: “a subjective phenomenon based on the individual’s perception of the situation”. In de literatuur over baanonzekerheid worden vaak verschillende definities gegeven. Een definitie die vaak wordt geciteerd in deze literatuur komt uit het artikel van Greenhalgh en Rosenblatt (1984, p. 438) “Job insecurity refers to a sense of powerlessness to maintain desired continuity in a threatened job situation”. Een belangrijk aspect hierbij is dat het om een onvrijwillige ervaring gaat (De Witte, 2003; Sverke & Hellgren 2002). Hellgren en Sverke (1999) onderscheiden in hun onderzoek twee dimensies van baanonzekerheid: kwantitatieve baanonzekerheid (dat wil zeggen de zorgen over de toekomst van de baan als geheel) en kwalitatieve baanonzekerheid (oftewel de bedreiging van gewaardeerde aspecten van het werk zoals werkomstandigheden, carrièrekansen, en vermindering van salaris).

De reacties die baanonzekerheid buiten het werk oproept zullen heftiger zijn als het gaat om verwachting de hele baan te verliezen dan als het gaat om gewaardeerde aspecten van het werk zelf te verliezen (Hellgren, Sverke & Isaksson, 1999; Richter, 2011, p. 21; Hellgren et al., 1999). In dit onderzoek wordt de sociale omgeving van mensen buiten het werk

onderzocht en de invloed die het heeft op de relatie van baanonzekerheid op welbevinden. De sociale omgeving buiten het werk zal meer invloed hebben op de gevolgen buiten het werk. Daarom lijkt in dit onderzoek kwantitatieve baanonzekerheid de meest relevante benadering.

In onderzoeken naar baanonzekerheid is het onderwerp in verband gebracht met de negatieve reacties van werknemers binnen en buiten het werk. De anticipatie van werkloosheid en baanonzekerheid, kan net zo grote, zo niet grotere, reacties oproepen dan de eigenlijke werkloosheid (Lazarus & Folkman, 1984 uit Hellgren et al., 1999). Iemand die werkloos is kan immers maatregelen nemen om uit die situatie te komen. Als iemand baanonzekerheid ervaart is dit ingewikkelder omdat er geen duidelijkheid bestaat over wat er gaat gebeuren. De antecedenten en gevolgen van baanonzekerheid binnen het werk zijn vaak onderzocht voor werknemers en organisaties (Ashford, Lee, & Bobko, 1989; Greenhalgh & Rosenblatt, 2010; Sverke et al., 2002). Een aantal negatieve effecten die met baanonzekerheid in verband worden gebracht zijn verminderde loyaliteit, afgenomen betrokkenheid, verminderde inzet op het werk, hoger verloop van personeel, lagere arbeidstevredenheid en verminderde prestaties van de organisatie (Lim, 1996; Ashford et al., 1989; Greenhalgh & Rosenblatt, 1984, 2010; Sverke et al., 2002). Er is een aantal onderzoeken rond baanonzekerheid die zich hebben gericht op de gevolgen buiten organisaties. Zo is er een direct verband aangetoond tussen fysieke en psychische gezondheid en baanonzekerheid (Ferrie, 2000). Er is ook onderzoek gedaan naar 'spillover'-effecten van baanonzekerheid en familieconflicten (Richter, 2011; Larson, Wilson & Beley, 1994). Verder is gekeken hoe baanonzekerheid de houdingen en gedragingen van mensen beïnvloedt. Zo is gevonden dat baanonzekerheid kan leiden tot extreemrechts stemgedrag (De Witte & Steynen, 2011) en lagere huishoudelijke uitgaven (De Lucia & Meacci, 2005). Zoals al eerder genoemd is het welbevinden van mensen een belangrijke en vaak genoemde uitkomst die negatief wordt beïnvloed door baanonzekerheid (De Witte, 2003; Hellgren, Ferrie et al., 2005; Sverke & Isaksson, 1999; Sverke & Hellgren, 2002; Anderson & Pontusson, 2006; De Witte & Vets, 2009; Richter, 2011; Lim, 1996; Silla et al., 2008). Het concept 'welbevinden' zal hieronder verder worden uitgelegd.

2.2 Welbevinden

Het subjectief welbevinden van mensen is een onderwerp dat over het algemeen weinig aandacht krijgt in de sociologie; het onderwerp wordt bijna nooit genoemd in sociologische handboeken en komt zelden voor in sociologiehandboeken, journaals en bladen (Veenhoven,

2008, p. 44). Als het subjectief welbevinden toch aandacht krijgt dan gaat het vaak over *delen* van welbevinden zoals arbeidstevredenheid, happiness en huwelijkstevredenheid. Het onderwerp is echter wel steeds meer in opkomst in de sociologische literatuur (Veenhoven, 2008, p. 44). Een vaak gebruikte definitie van subjectief welbevinden is de individuele inschatting van levenstevredenheid en geluksgevoelens (Veenhoven, 2008, p. 45; Cuyper & De Witte, 2006, p. 396; Diener, 2000, p. 34). Een hoog niveau van welbevinden is volgens deze definities een hoge levenstevredenheid, veel geluksgevoelens en slechts af en toe onplezierige ervaringen (Diener et al., 1999; Veenhoven 2008, p. 45). Een laag niveau van welbevinden is als iemand ontevreden is over het leven, weinig of geen geluksgevoelens ervaart en vaak negatieve emoties heeft (Diener, Shu & Oishi, 1997, p. 25; Diener, 2000, p. 34). Het affectief welbevinden (de geluksgevoelens) zijn de stemming en emoties van een individu. Het vertegenwoordigt de evaluaties van gebeurtenissen, zoals baanonzekerheid, in het leven. In dit onderzoek wordt de definitie van subjectief welbevinden gebruikt die Diener et al., (1999), Veenhoven (2008) en De Witte (2003) beschrijven: ‘de individuele inschatting van de levenstevredenheid en de geluksgevoelens van een persoon’.

Op basis van de literatuur over baanonzekerheid en het welbevinden van mensen is het de verwachting dat: *baanonzekerheid een negatief effect heeft op het welbevinden van mensen* (**Hypothese 1**). In de volgende paragrafen wordt uitgelegd hoe de sociale omgeving van mensen deze veronderstelde relatie kan beïnvloeden door het leveren het van bronnen om met baanonzekerheid om te gaan.

2.3 De sociale omgeving

Een sociaal netwerk kan bestaan uit vele typen relaties, vaak worden hierin ‘sterke’ en ‘zwakke’ banden onderscheiden (Granovetter, 1973). Een sociaal netwerk kan worden gedefinieerd als het web van mensen rond een persoon (Berkman et al., 2000, 847; Seibert et al., 2001, p. 220). Veel onderzoek naar sociale netwerken en de sterke en zwakke banden daarin richt zich echter op een bepaalde groep of organisatie (Lin, 1999; Podolny & Baron, 1997). In dit onderzoek wordt het sociale netwerk van mensen genomen om naar de sociale omgeving te kijken. Door middel van kwantitatieve data kan naar een brede groep mensen worden gekeken naar der sterke en zwakke banden in een sociaal netwerk. Een sociaal netwerk *buiten* het werk bestaat uit ‘sterke’ banden als familie en vrienden en de partner, daarnaast bestaat het uit banden die ‘zwak’ zijn als lidmaatschap aan vrijwilligersorganisaties, de kerk, vakbonden en verenigingen (Bussing, 1999; Veenhoven, 2008; Berkman et al., 2001; Nissen & Jarley, 2005).

Volgens Berkman et al. (2001) wordt sociale steun vooral geleverd door de sterke banden uit een sociaal netwerk. In de literatuur rond het onderwerp sociale steun wordt er vaak op gewezen dat het krijgen van sociale steun het welbevinden van mensen verbetert. Deze functie van sociale steun is echter niet onderzocht in de relatie tot de negatieve invloed die baanonzekerheid heeft op welbevinden. Sociale steun, via sterke banden, wordt ontleend aan de sociale omgeving van mensen zoals collega's, vrienden of familie; iemands persoonlijke sociale netwerk. Een sociaal netwerk is daarmee het voertuig waarmee in sociale steun wordt voorzien (Langford et al., 1997; Berkman et al., 2000). Vaak worden sterke banden gevormd onder mensen met dezelfde eigenschappen en levensstijl (Lin, 1999, p. 469).

Sociale steun kan verschillende functies hebben. Een aantal belangrijke functies die in de literatuur worden genoemd zijn emotionele steun, instrumentele steun, informatie geven, hulp bij het nemen van beslissingen en het geven van feedback (Langford et al., 1997; Berkman et al., 2000). Emotionele steun gaat over de hoeveelheid liefde, geven om, sympathie en begrip. Instrumentele steun gaat over hulp, ondersteuning bij tastbare dingen zoals geld of arbeid. Informatie gaat over het geven van informatie voor bepaalde doelen. Daarnaast helpt sociale steun bij het nemen van beslissingen en geeft het feedback over belangrijke zaken. De functies van sociale steun kan mensen helpen omgaan met onzekere situaties en stress, meer zelfvertrouwen geven, het geloof in het eigen kunnen verhogen, en daarnaast heeft het een positief effect op het algehele welbevinden (Berkman et al., 2000, p. 847). Uit onderzoek is gebleken dat sociale steun op het werk de negatieve gevolgen op het werk modereert (Bouwmeester, 2009). Verder is gebleken dat sociale steun een belangrijke moderator is voor het welbevinden van mensen (Langford et al., 1997; Almeida 2008).

In dit onderzoek wordt verondersteld dat sociale steun kan worden afgeleid uit het hebben van sterke banden. Er wordt gekeken of sociale steun het verminderde welbevinden van mensen als gevolg van baanonzekerheid kan beïnvloeden. Sociale steun verbetert het welbevinden en stelt mensen in staat beter om te gaan met de gevolgen van baanonzekerheid. Op basis hiervan wordt de volgende veronderstelling opgesteld: *sociale steun vermindert het negatieve effect van baanonzekerheid op het welbevinden van mensen* (**Hypothese 2a**).

Net als sociale steun wordt sociaal kapitaal ontleend aan iemands sociale netwerk. Sociaal kapitaal wordt vooral verkregen door de zwakke banden in een sociaal netwerk (Granovetter, 1973; Lin, 1999). Doordat mensen sociaal kapitaal kunnen inzetten wordt het eenvoudiger doelen te behalen die anders moeilijk te bereiken zijn. Dit kan ervoor zorgen dat ze zich

minder zorgen maken en minder stress ervaren over toekomstige onzekerheden als baanonzekerheid. Ook in andere onderzoeken is geprobeerd de sociale netwerk theorie met sterke en zwakke banden te verbinden aan sociaal kapitaal (Lin, 1999). Zo onderzoekt Lin (1999) het verkrijgen van status door middel van sociaal kapitaal via zwakke banden maar vindt geen bevestiging voor deze theorie. In dit onderzoek wordt echter als uitgangspunt de originele propositie van Granovetter (1973) genomen die zegt dat het vinden van een baan geholpen wordt door de zwakke banden in een sociaal netwerk.

Sociaal kapitaal is een populair en breed concept in de sociaal wetenschappelijke literatuur waar het wordt toegepast om verschillende verschijnselen te verklaren. Dit heeft geresulteerd in een enigszins verwarrende verzameling literatuur van verschillende definities en gebruiken van het concept sociaal kapitaal. De Amerikaanse socioloog Alejandro Portes heeft een aantal artikelen geschreven over sociaal kapitaal waarin hij de belangrijkste grondleggers, definities en manieren waarop sociaal kapitaal wordt gebruikt, beschrijft en samenvat (Portes, 1998, 2000; Portes & Landolt, 2000). Hieronder worden kort de belangrijkste punten van sociaal kapitaal en de aspecten die in dit onderzoek van belang zijn, uiteengezet. De belangrijkste grondleggers van het sociaal kapitaal concept zijn de Franse socioloog Pierre Bourdieu en de Amerikaanse socioloog James Coleman. Een andere belangrijke auteur is de politicoloog Robert Putnam. Putnam gebruikt sociaal kapitaal op het macroniveau, dat wil zeggen als kenmerk van landen en gemeenschappen. Een kritiek op deze benadering is dat ze leidt tot cirkelredeneringen (zie Portes, 2000). In dit onderzoek wordt de sociologische definitie van sociaal kapitaal gehanteerd. Deze definitie richt zich op en ziet sociaal kapitaal als eigenschap van individuen en groepen (Engbersen, 2003; Portes, 2000, p. 2). Ook biedt deze definitie meer aanknopingspunten voor empirisch onderzoek (Engbersen, 2003; Portes 2000, p. 5). Al zijn er grote variaties in de concepten van Coleman en Bourdieu, zij hebben gemeen dat ze beide een focus hebben op “the benefits accruing to individuals or families by virtue of their ties with others.” (Portes, 2000, p. 2). Een belangrijk inzicht van Bourdieu is dat sociaal kapitaal kan worden ingewisseld voor andere soorten kapitaal. Sociaal kapitaal maakt het mogelijk mensen in een persoonlijk netwerk in te zetten om te ruilen met bijvoorbeeld menselijk en economisch kapitaal. Dit is een instrumentele definitie van sociaal kapitaal. Een in deze context passende definitie van sociaal kapitaal is de: “goodwill that is engendered by the fabric of social relations and that can be mobilized to facilitate action” (Adler & Kwon, 2002, p. 17) of “a source of benefits through extrafamilial networks” (Portes, 2000, p. 2). Deze definitie komt het dichtstbij Bourdieu’s definitie van het concept (Portes, 2000, p. 2). Sociaal kapitaal komt dus voort uit de relaties die iemand kan inzetten in zijn sociale netwerk

om bepaalde doelen te halen. Het gaat hierbij *wie* iemand kent en *wie* de mensen in dat netwerk kennen (Nissen & Jarley, 2005, p. 3). Persoonlijke connecties kunnen onder andere toegang geven tot banen, beurstips en leningen faciliteren (Portes, 2000, p. 3). Mensen kunnen via sociaal kapitaal doelen behalen die ze anders niet kunnen halen: “By making use of and being able to rely on their own social network and by actively investing in it, people can achieve goals in their lives which would otherwise be unattainable.” (SCP 2010, p. 14). Het is deze instrumentele definitie die in dit onderzoek wordt gebruikt. Vooral de zwakke banden uit de ‘extrafamilial’ netwerken van een persoon geven toegang tot sociaal kapitaal en zijn in dit onderzoek van belang (Portes, 1998). Zwakke banden kunnen iemand toegang geven tot verschillende (groepen) mensen, met verschillende informatie, waardoor het gemakkelijker wordt bruggen te slaan naar andere sociale groepen (Granovetter, 1973, 1982; SCP, 2010; Lin, 2000; Seibert et al., 2001). Het sociaal kapitaal dat deze zwakke banden bezitten kunnen er dus toe leiden dat mensen sneller en gemakkelijker een baan kunnen vinden (Granovetter, 1973). Mensen die baanonzekerheid ervaren zijn onzeker over de toekomst van hun baan waardoor het hun welbevinden verlaagt. Als iemand een groot netwerk heeft met veel zwakke banden en dus toegang heeft tot verschillende mensen die hem kunnen helpen aan een baan, neemt die onzekerheid af.

Naast de eerder genoemde vormen van zwakke banden kan ook religiositeit het welbevinden van mensen verbeteren en tevens een bron zijn van sociaal kapitaal. Woolcock (2001) stelt dat sociaal kapitaal toeneemt door regelmatig kerkbezoek en dat sterke religieuze overtuigingen het welbevinden van mensen kunnen verbeteren. Ook Aupers en Houtman (2006) hebben aangetoond dat religiositeit het geluk van mensen kan verhogen en daarmee dus het welbevinden van mensen. Religiositeit en kerkbezoek vallen ook onder de meer zwakke banden van sociaal kapitaal.

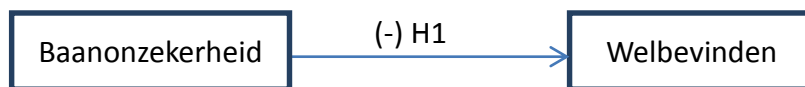
In dit onderzoek wordt verondersteld dat via zwakke banden sociaal kapitaal kan worden aangeboord met als doel het verkrijgen van nuttige informatie over het vinden van een nieuwe baan. Sociaal kapitaal neemt dus een deel van de onzekerheid over de toekomst weg. Op deze manier kan sociaal kapitaal het welbevinden van mensen verbeteren. Sociaal kapitaal wordt dus afgeleid van het hebben van zwakke banden. Op basis hiervan wordt de veronderstelling opgesteld: *Sociaal kapitaal vermindert het negatieve effect van baanonzekerheid op het welbevinden van mensen (Hypothese 2b)*.

In dit onderzoek worden een aantal veronderstellingen gedaan op basis van bestaande literatuur en als aanvulling op de bestaande literatuur. Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat baanonzekerheid een negatief effect heeft op het welbevinden van mensen. In dit onderzoek

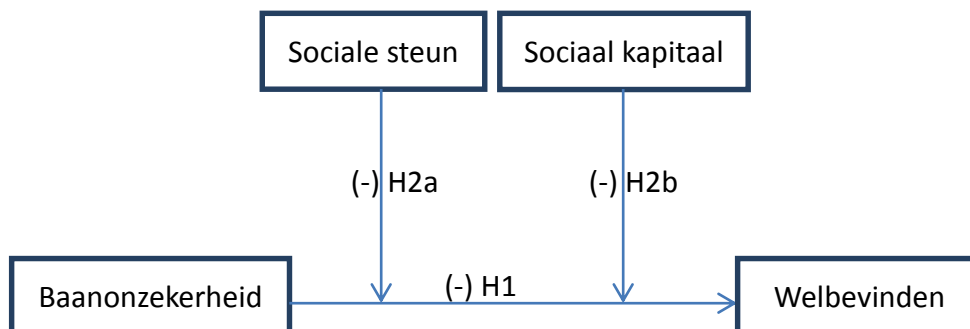
wordt deze relatie opnieuw onderzocht. Daarnaast wordt gekeken of de sociale omgeving van mensen, het sociale netwerk, invloed heeft op deze relatie. Een sociaal netwerk bestaat uit sterke banden, waardoor sociale steun wordt verkregen en zwakke banden, waardoor sociaal kapitaal kan worden ingezet. Van deze banden en de bronnen die ze leveren wordt verwacht dat ze de negatieve relatie die van baanonzekerheid op welbevinden kan beïnvloeden. In de volgende paragraaf zijn de relaties schematisch weergegeven.

2.4 Conceptueel model

Hieronder zijn de relaties weergegeven in een conceptueel model. Dit onderzoek is deductief van aard, dit houdt in dat er op basis van de theoretische voorspellingen verwachtingen zijn opgesteld over de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden en over de factoren die hierop van invloed zijn. Dit heeft geleid tot een aantal toetsbare hypothesen. De hoofdrelatie is dat baanonzekerheid een negatief effect heeft op het welbevinden van mensen (**H1**).

Via sterke banden in een sociaal netwerk modereert sociale steun modereert de hoofdrelatie (**H2a**). Via zwakke banden in een sociaal netwerk modereert sociaal kapitaal de hoofdrelatie (**H2b**).

3. Methodologie

In het vorige hoofdstuk zijn op basis van de theorie een aantal voorspellingen gedaan die in dit onderzoek worden getoetst. In dit hoofdstuk wordt eerst de gebruikte survey en data besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de operationalisering van de concepten. Daarna wordt de betrouwbaarheid en validiteit van de operationalisering en het onderzoek besproken. Als laatst worden een aantal beschrijvende statistieken gepresenteerd van de gebruikte variabelen.

3.1 Steekproef en dataverzameling

De data voor dit onderzoek komt uit de European Social Survey (ESS). Hierbij wordt gebruik gemaakt van de meest recente data afkomstig uit ronde 5 die is uitgevoerd in 2010. De ESS is een academisch gestuurde enquête, ontworpen om “de wisselwerking tussen de veranderende instituties van Europa, haar politieke en economische structuren en de attitudes, overtuigingen en gedragspatronen van haar verschillende volken in kaart te brengen en te verklaren” (Website ESS, 2012). De ESS is een cross-sectioneel onderzoek, respondenten uit een groep van meer dan 30 Europese landen worden eenmaal op hetzelfde tijdstip gemeten. De mensen die de ESS in zijn onderzoek opneemt zijn 15 jaar en ouder (Website ESS, 2012). Voor dit onderzoek is de ESS gekozen omdat het een aantal specifieke gegevens omvat van de bevolking die voor dit onderzoek relevant zijn. Een ander voordeel is dat er via de ESS een grote groep mensen kan worden meegenomen uit alle lagen van de bevolking uit verschillende sectoren en bedrijven. Daarnaast heeft de ESS in de sociale wetenschappen een goede reputatie en wordt het vaak gebruikt voor onderzoek.

Hoewel de ESS meer dan 30 landen in zijn dataverzameling meeneemt wordt in dit onderzoek alleen gekeken naar de Nederlandse situatie. In verschillende Europese landen is baanonzekerheid uitgebreid onderzocht zoals in Vlaanderen (De Witte, 2003) en Zweden (Richter, 2011; Hellgren & Sverke, 2003) ook zijn er internationale vergelijkingen (Sverke & Hellgren, 2002; Erlinghagen, 2008). Er is echter nog maar weinig onderzoek uitgevoerd dat de Nederlandse situatie bestudeert. Nederland kent geen opvallend hoog niveau van baanonzekerheid (Erlinghagen, 2008, p. 189). Om te verklaren waarom in dit onderzoek juist gekeken wordt naar Nederland is het belangrijk om de afhankelijke variabelen verder te bespreken. Uit onderzoek is gebleken dat Nederland in tegenstelling tot veel andere Europese landen zowel een hoog niveau van sociale steun als sociaal kapitaal kent (Pichler & Wallace,

2007, p. 426; SCP, 2010, p. 244). Omdat deze twee concepten in dit onderzoek van belang zijn, maakt het Nederland een geschikt land voor dit onderzoek.

3.2 Operationalisering

Er bestaan verschillende metingen van baanonzekerheid. In dit onderzoek wordt baanonzekerheid gemeten aan de hand van één vraag waarin mensen kunnen aangeven of ze baanonzekerheid ervaren. De vraag die bestaat uit antwoordcategorieën variërend van helemaal niet waar (1) tot heel erg waar (4). De vraag over baanonzekerheid maakt het mogelijk om een onderscheid te maken tussen mensen die veel of weinig baanonzekerheid ervaren (Erlinghagen, 2008). Deze vraag meet, zoals eerder beschreven, 'kwantitatieve' baanonzekerheid, oftewel het verlies van de gehele baan (Hellgren & Sverke, 1999) .

Zoals uit de literatuur bleek wordt het welbevinden van mensen op verschillende manieren gemeten. De ESS heeft zelf een meting van het subjectief welbevinden van mensen opgenomen die in dit onderzoek wordt overgenomen. Deze baseert de ESS op Diener (1999) en meet geluksgevoelens. Uit de literatuur is gebleken dat ook levenstevredenheid een belangrijk aspect is van welbevinden (De Witte, 2003; Veenhoven 2008). Daarom wordt als aanvulling op de door de ESS gebruikte definitie in dit onderzoek ook levenstevredenheid meegenomen. Het welbevinden van mensen wordt dus gemeten door te kijken naar de levenstevredenheid en geluksgevoelens van mensen. Deze twee aspecten van welbevinden worden apart geanalyseerd, er wordt geen schaal van gemaakt. Uit onderzoek van De Witte (2003, p 17) komt naar voren dat analyses significant andere resultaten kunnen opleveren als de levenstevredenheid en het geluk los van elkaar worden gemeten. Om ervoor te zorgen dat deze verschillen wel worden meegenomen is besloten geen schaal te maken en de aspecten apart te analyseren. Voor geluk is wel een schaal gemaakt op basis van drie vragen (zie tabel 1). De antwoordmogelijkheden bij deze vragen gaan van zeer ongelukkig naar zeer gelukkig.

Tabel 1: Factoranalyse geluk.

Items	1 ^e factor
Ik voelde me vrolijk en opgewekt	.89
Ik voelde me kalm en ontspannen	.85
Ik voelde me actief en energiek	.83
<hr/>	
Eigenwaarde	2.206
R2 (verklaarde variantie)	0.74
Betrouwbaarheid (Cronbach's α)	.81
N	781

De sociale omgeving van mensen is in dit onderzoek opgebouwd uit sterke banden, sociale steun, en zwakke banden, sociaal kapitaal. Sociale steun is gemeten aan de hand van vier vragen. Per vraag wordt gekeken wat het inhoudt of mensen sociale steun ontvangen. Zo ontvangt iemand die elke dag sociale contacten bezoekt meer sociale steun dan iemand die slechts één keer per maand sociale contacten bezoekt. Afgaande op de theorie van sociale steun hebben de afzonderlijke items een invloed op de hoofdrelatie (H1).

De sociale steun bestaat uit een aantal vragen die door de ESS opgesteld zijn om sociale steun te meten. De onderzoeken van Berkman *et al.* (2001), Langford *et al.* (2005) en ook Almeida (2008) benadrukken dat een belangrijke eigenschap van sociale relaties in sociale steun de frequentie is waarin mensen elkaar zien en 'face to face' contact hebben. Het eerste item van sociale steun is hoe vaak je iemand om sociale redenen ontmoet, zoals collega's vrienden en familie. De variabele hoefde niet te worden gehercodeerd omdat een hoge score duidt op veel sociale steun. Het tweede item van sociale steun is of je iemand hebt om intieme kwesties mee te bespreken. De vraag heeft slechts twee antwoordcategoriën (ja en nee). Het derde item van sociale steun is hoeveel tijd iemand zich de afgelopen week alleen voelde. Als een persoon zich nooit eenzaam voelt is de veronderstelling dat hij sociale steun ontvangt, als een persoon zich vaak eenzaam voelt ontvangt hij weinig sociale steun. Een hoge score bij dit aspect staat voor, geen eenzaamheid, ofwel het ontvangen van sociale steun. Mensen die samenwonen met hun partner ontvangen sociale steun (Berkman *et al.*, 2001). Van de respondenten is 48% getrouwd; 2,9% is in een geregistreerd partnerschap; 5,6% samenwonend zonder samenlevingscontract en 4,6 % samenwonend met een samenlevingscontract. Het vierde item voor sociale steun is of iemand een partner heeft waarmee en daarmee samenwoont. Iemand die samenwoont met een partner ontvangt daarvan sociale steun. De vraag bestaat uit twee antwoordcategoriën (ja en nee).

Sociaal kapitaal wordt gemeten met zes verschillende vragen. Net als bij sociale steun wordt sociaal kapitaal afgeleid van de antwoorden op bepaalde vragen. In dit onderzoek zijn voor sociaal kapitaal de zwakke banden die mensen hebben in hun sociale netwerk buiten het werk (Granovetter, 1973) van belang. Een belangrijke indicator voor sociaal kapitaal is lidmaatschap van een vakbond. Het eerste item van sociaal kapitaal is dus lidmaatschap van een vakbond. Veenhoven (2008) geeft aan dat sociaal kapitaal voortkomt uit het actief lid zijn van verenigingen en clubs. Een aantal vragen uit de ESS hierover worden meegenomen in dit onderzoek. Het tweede item van sociaal kapitaal is of iemand in de afgelopen 12 maanden actief lid was van een politieke partij of actiegroep. Het derde item van sociaal kapitaal is of iemand in de afgelopen 12 maanden actief lid was van een andere organisatie of vereniging. Voor de eerste drie items geldt dat lid zijn gelijk staat aan de aanwezigheid van sociaal kapitaal. Ook kerkbezoek en religiositeit, zo stelt de literatuur, genereren sociaal kapitaal en hebben een positief effect op het welbevinden van mensen. Het vierde item van sociaal kapitaal is de mate van religiositeit van een persoon. Het vijfde item van sociaal kapitaal is hoe vaak iemand naar religieuze diensten gaat. Als zesde en laatste item laatste wordt meegenomen de eigen inschatting van deelname aan sociale activiteiten in vergelijking met andere mensen van dezelfde leeftijd. Als iemand vaak deelneemt zal het sociaal kapitaal hoger zijn dan bij mensen die niet vaak deelnemen.

Voor de concepten sociale steun en sociaal kapitaal zijn geen schalen gemaakt. De afzonderlijke aspecten van sociale steun en sociaal kapitaal meten verschillende onderdelen. Hoewel in dit onderzoek wordt verondersteld dat ze allemaal een indicator zijn voor sociale steun of sociaal kapitaal, en ze dus in principe allemaal een positief effect zouden moeten hebben op het welbevinden, kan het zijn dat ze een ander effect hebben. De reden hiervoor is dat de aspecten die worden gemeten een vrij breed spectrum van de concepten meten (van eenzaamheid tot deelname aan sociale activiteiten bij sociale steun en van vakbondlidmaatschap tot religiositeit bij sociaal kapitaal). Door de aspecten afzonderlijk mee te nemen kunnen de effecten van de verschillende aspecten worden onderscheiden en geanalyseerd.

Onderzoeken naar baanonzekerheid benadrukken het belang gebruik te maken van controlevariabelen (Erlinghagen, 2008). Deze variabelen worden meegenomen om de mogelijkheden van andere verklaringen te verkleinen. Geslacht is een veelgebruikte controlevariabele. Andere controlevariabelen zijn leeftijd en opleidingsniveau. De variabele opleidingsniveau is gehercodeerd omdat deze uit zoveel categorieën bestond dat hij naar vier

categorieën is terug gebracht (0=geen basisonderwijs, 1=primair onderwijs, 2=secundair onderwijs, 3=hoger onderwijs). Onderwijs is gehercodeerd aan de hand van de onderwijs onderverdeling die wordt gehanteerd door het CBS¹. Deze hantering wordt ook gebruikt in de vragenlijst van het ESS en het aantal antwoordmogelijkheden is terug gebracht naar de hoofdcategorieën van onderwijs. Een belangrijke variabele waar rekening mee moet worden gehouden is het lichamelijk welbevinden van mensen. Een slecht lichamelijk welbevinden zoals bij chronisch zieken kan een effect hebben op het psychisch welbevinden van mensen (Ferrie et al., 1998). Er is daarvoor in de ESS één vraag opgenomen.

Beschrijving data

In Nederland hebben 1829 mensen deelgenomen aan de ESS, een respons-rate van ongeveer 60 %. Een betrouwbare respons-rate dient minstens 50% te bedragen, daaraan voldoet dit onderzoek dus ruimschoot (Babbie, 2007, p. 261). Van de respondenten die voor dit onderzoek gebruik worden is 49 % man en 51 % vrouw. Van de respondenten heeft 31% alleen primair onderwijs gevolgd, 30% heeft secundair onderwijs gevolgd en 39% heeft hoger onderwijs gevolgd. In totaal wordt 18% van de respondenten op één of andere manier beperkt in de dagelijkse bezigheden door langdurige ziekte, een handicap of door een lichamelijke of geestelijk aandoening.

Van de respondenten zegt 32% van de mensen helemaal geen baanonzekerheid te ervaren, 38% een beetje baanonzekerheid te ervaren, 17% van de respondenten zegt grotendeels baanonzekerheid te ervaren en ruim 14% van de respondenten ervaart zeer veel baanonzekerheid. Gemiddeld geven de respondenten het cijfer 7,8 voor levenstevredenheid (op een schaal van 1 tot en met 10).

Als we kijken naar de sociale steun onder de respondenten dan komt naar voren dat de meeste mensen sociale steun ontvangen. Zo ziet 75% van de bevolking minstens één keer per week sociale contacten, heeft 97% van de respondenten iemand om intieme kwesties mee te bespreken, voelt 86% van de bevolking zich nooit alleen en woont 68% samen met de partner. Vervolgens kijken we naar het sociaal kapitaal van de respondenten. Van de respondenten is 33% lid of lid geweest van een vakbond. Slechts 4% van de respondenten was lid van een politieke actiegroep of partij in de afgelopen 12 maanden en 23% was lid van een vereniging. Nederlanders beschouwen zichzelf redelijk religieus; 42% van de respondenten scoort voor zichzelf een 6 of hoger op een schaal van 1 t/m 10. Aan de andere

¹ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/soi/2006/default.htm> bezocht op 24-04-2012

kant ligt het aantal bezoeken aan religieuze diensten erg laag. Slechts 10% van bezoekt ten minste meer dan één keer per week een religieuze dienst. Ongeveer 50% van de respondenten geeft aan ongeveer evenveel aan sociale activiteiten te doen als leeftijdsgenoten. Omdat alleen is gekeken naar de Nederlandse situatie is het lastig op basis van deze gegevens te zeggen of Nederlanders een hoog niveau hebben van sociale steun en sociaal kapitaal. Wel valt te zeggen dat de meeste Nederlanders sociale steun krijgen. Wat betreft het sociaal kapitaal ligt dat iets anders. Per aspect van sociaal kapitaal zijn er grote verschillen te zien in de hoeveelheid sociaal kapitaal van de respondenten.

Betrouwbaarheid en validiteit

In een onderzoek is het belangrijk om te kijken naar de validiteit en betrouwbaarheid. Een survey onderzoek scoort over het algemeen hoger op betrouwbaarheid dan op validiteit (Babbie, 2007, p. 275). De validiteit van een onderzoek is “de kwaliteit van de metingen die een juiste beschrijving moeten geven van de empirische werkelijkheid” (Braster, 2000: 61). De construct validiteit houdt in dat wordt gekeken of de theoretische begrippen goed zijn vertaald naar empirische variabelen. Hieronder zal voor de belangrijkste begrippen de validiteit worden besproken. Baanonzekerheid wordt in dit onderzoek slechts met één item gemeten. Al wijzen veel onderzoekers erop dat baanonzekerheid meten met slechts één item geen recht doet aan de omvang van het begrip baanonzekerheid, is dit onderzoek daarin beperkt door de beschikbare data (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010). De vraag die in dit onderzoek wordt gebruikt om baanonzekerheid te meten is een, in wetenschappelijk onderzoek, vaak gebruikte indicator (Erlinghagen, 2008; De Witte, 2003). De ESS is niet specifiek ingericht om sociale steun en sociaal kapitaal te meten. Er zijn weinig andere studies die op basis van de ESS ook deze concepten meten, Erlinghagen (2008) doet hiertoe een poging. Doordat de ESS geen specifieke meting van deze concepten bevat is dit onderzoek beperkt een selectie van vragen die hiervoor konden worden gevonden in de vragenlijst. De indicatoren voor deze concepten zijn afgeleid uit de literatuurstudie. Deze beperking zou de inhoud validiteit van de concepten en daarmee de algeheel validiteit van deze studie wel enigszins kunnen schaden.

De betrouwbaarheid van een onderzoek houdt in dat de herhaling van een onderzoek tot dezelfde uitkomst zal leiden. Dit wordt ook wel de consistentie van een onderzoek genoemd (Babbie, 2007, p. 141). Om de betrouwbaarheid te verbeteren kunnen metingen worden gebruikt die in andere onderzoeken betrouwbaar zijn gebleken. In dit onderzoek wordt welbevinden gemeten aan de hand van een schaal gebruikt door de ESS. Deze baseert zich

hiervoor op eerdere rondes van de ESS en op onderzoek van Diener (1999). Daarnaast is als meting van welbevinden de levenstevredenheid van mensen genomen. Dit is een veel gehanteerde meting en een belangrijk onderdeel van welbevinden (De Witte, 2003). De schaal van gevoelens van geluk die uit de drie variabelen is gemaakt is gecontroleerd op betrouwbaarheid. Uit de toets bleek dat de betrouwbaarheid van de schaal hoog is (Cronbach's Alpha ,81). Deelnemers voor de ESS worden willekeurig getrokken onder de Nederlandse bevolking, dit leverde 1829 respondenten op. Voor dit onderzoek zijn alleen de mensen belangrijk die hebben geantwoord op de vraag over baanonzekerheid omdat dit de onafhankelijke variabele in dit onderzoek is. Op deze vraag hebben 781 geantwoord, dat is iets minder mensen dan de 1026 die hebben aangegeven dat ze werken. De steekproef is daarmee groot genoeg om uitspraken te doen die generaliseerbaar zijn voor de populatie. Als een steekproefmarge van 5% en een betrouwbaarheidspercentage van 95% met een spreiding van 50% wordt gehanteerd dient de steekproefpopulatie uit minstens 385 mensen te bestaan, de steekproefpopulatie wijzigt immers niet veel voor populaties groter dan 20.000 (Field, p 59).

4. Analyse resultaten

Om de hypothesen te kunnen toetsen wordt in dit onderzoek gebruikt gemaakt van een multiple lineaire regressie. Hierbij wordt de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden onderzocht en de invloed die de verschillende aspecten van de concepten sociale steun en sociaal kapitaal hierop hebben. Voordat begonnen wordt met de regressieanalyse en de resultaten zullen eerst de bivariate correlaties tussen de variabelen worden besproken.

4.1 Correlaties

De eerste analyse van de data bestaat uit de berekening van de correlatiecoëfficiënten (Pearson's r), ofwel de directe relaties tussen variabelen. Deze zijn weergegeven in tabel 2 voor sociale steun en tabel 3 voor sociaal kapitaal, samen met de gemiddelden en standaarddeviaties. Met correlaties wordt de sterkte en de richting van het verband tussen twee variabelen weergegeven. Bij de dummyvariabelen zijn niet de gemiddelden gegeven, maar de afgeronde percentages.

Tabel 2: Gemiddelden, standaarddeviaties en correlaties (N=777) Sociale steun (N=765) Sociaal kapitaal									
	μ of %	SD	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Geluk									
2. Levenstevredenheid	2,31	1,50	-,47***						
3. Baanonzekerheid	2,12	1,01	-,12***	-,17***					
4. Geslacht (vrouw)	50%	0,49	-,10***	,02	-,04				
5. Leeftijd van de respondent	50,42	17,49	-,01	-,02	,05	-,01			
6. Opleidingsniveau	1,85	0,88	,04	,05**	-,05	-,07**	-,15**		
7. Lichamelijk welbevinden (laag)	18%	0,46	-,34***	-,28***	,05	,10**	,20***	-,17***	
8. SS1 Bezoeken aan sociale contacten	5,40	1,28	,13***	,12***	-,13***	,07***	-,16***	,04	-,06***
9. SS2 Iemand om intieme kwesties mee te bespreken	95%	0,23	,11***	,16***	-,02	,04	-,16***	,11**	-,03
10. SS3 Weinig gevoelens van eenzaamheid	3,75	0,55	,38***	,41***	-,06	-,07***	-,05**	,07***	-,19***
11. SS4 Samenwonen met partner	61%	0,49	,15***	,15***	-,04	-,10***	,02	,10**	-,11***
12. SK1 Lidmaatschap vakbond	31%	0,79	-,010	-,04	,06	-,15**	,16***	,06**	,03
13. SK2 Lid van een politieke partij of actiegroep	4%	0,19	0,29	-,01	,01	,02	,02	,10**	,02
14. SK3 Lid van vereniging	24%	0,42	,048**	,06**	,05	-,04	,05	,16**	,01
15. SK4 Mate van religiositeit	4,75	3,11	-,021	,03	,01	,10***	,02	-,11**	,05**
16. SK5 Bezoek religieuze diensten	2,11	1,6	,057**	,08**	-,01	-,03	-,04	-,06**	,00
17. SK6 Deelname aan sociale activiteiten	2,83	0,96	,20***	,17***	-,04	,01	-,01	,14***	-,09**

** Correlatie is significant op $p \leq 0.05$. *** Correlatie is significant op ≤ 0.01 .

Uit de bivariate analyse komt naar voren dat baanonzekerheid negatief correleert met levenstevredenheid en geluk. Dit betekent dat als de baanonzekerheid van mensen toeneemt, de levenstevredenheid en het geluk van mensen afnemen. Het algehele welbevinden van mensen neemt dus af bij baanonzekerheid. Deze uitkomst is in overeenstemming met de voorspellingen van de eerste hypothese, die zegt dat de levenstevredenheid en gevoelens van geluk afnemen als men baanonzekerheid ervaart.

De verschillende aspecten van sociale steun correleren significant en positief met levenstevredenheid en geluk. Dit wil zeggen dat de levenstevredenheid en het geluk van mensen toeneemt als ze sociale steun ervaren. Dit komt overeen met de voorspellingen die is gedaan in hypothese 2a, waarin wordt verondersteld dat sociale steun een positief effect heeft op welbevinden. In de regressieanalyses zal worden bekeken of sociale steun een moderend effect heeft op de relatie van baanonzekerheid op het welbevinden van mensen.

De verschillende aspecten van sociaal kapitaal correleren op verschillende manieren met het welbevinden van mensen. Ten eerste zijn niet alle correlaties significant zoals ze dat bij sociale steun zijn. Bij geluk zijn alleen de correlaties lidmaatschap aan verenigingen, bezoek aan religieuze diensten en deelname aan sociale activiteiten significant en positief. Dit wil zeggen dat ze zorgen voor een toename in het geluk van mensen. Als we kijken naar het volgende aspect van welbevinden, de leventevredenheid zijn dezelfde correlaties significant en positief als bij geluk en zorgen dus voor een toename van geluk. In tegenstelling tot wat we bij sociale steun zagen toont dus niet elk aspect van sociaal kapitaal een positieve correlatie met het welbevinden van mensen. In de regressieanalyses zal worden bekeken of sociaal kapitaal wel een modererende invloed heeft op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden. Twee correlaties die niet significant zijn maar toch het bespreken waard zijn, zijn vakbondlidmaatschap en lid van een politieke partij of actiegroep. Beide correleren negatief met leventevredenheid, in de regressieanalyses is te zien dat deze als moderend effect wel significant zijn.

Baanonzekerheid correleert negatief met alle aspecten van sociale steun, maar slechts één correlatie daarvan, bezoeken aan sociale contacten, is significant. Dat wil zeggen dat baanonzekerheid afneemt bij bezoeken aan sociale contacten. Geen van de correlaties van baanonzekerheid met de aspecten van sociaal kapitaal is significant.

4.2 Regressieanalyses

In dit deel zal met behulp van een multiple lineaire regressie de invloed van sociale steun en sociaal kapitaal worden onderzocht op de hoofdrelatie onder controle van een aantal variabelen. De analyse bestaat uit vier modellen. De interactie-effecten zijn gecreëerd door de variabele baanonzekerheid te vermenigvuldigen met de moderatorvariabele. De variabelen van de interacties zijn met verschillende schalen gemeten. Daarvoor zijn de variabelen eerst gestandaardiseerd. Door dit te doen neemt tevens de kans op multicollineariteit af (Aiken & West, 1991). Aan de hand van de resultaten kunnen de hypothesen bij een significant effect worden aangenomen en bij niet significante effecten worden verworpen.

Tabel 3: Sociale steun en geluk

Onafhankelijke variabelen	Bèta model 1	Bèta model 2	Bèta model 3	Bèta model 4
Baanonzekerheid	-,120**	-,115**	-,089**	-,084**
Geslacht		-,064	-,067**	-,065
Leeftijd		,025	,037	,038
Opleiding		-,054	-,071**	-,070**
Lichamelijk welbevinden		-,253***	-,203***	-,213***
SS1 Bezoeken aan sociale contacten			,070**	,086**
SS2 Iemand om intieme kwesties mee te bespreken			,090**	,098**
SS3 Weinig gevoelens van eenzaamheid			,257***	,249***
SS4 Samenwonen met partner			,042	,046
Baanonzekerheid*sociale steun 1				-,067
Baanonzekerheid*sociale steun 2				-,001
Baanonzekerheid*sociale steun 3				,021
Baanonzekerheid*sociale steun 4				-,022
R ²	,014	,084	,178	,182
R ² Change	,014	,070	,094	,004

N= 777 **p<0.05; ***p<0.001

Wat al zichtbaar was in de bivariate analyses lijkt overeen te komen met wat we zien in deze regressie analyse. Door baanonzekerheid neemt het geluk van mensen af. Baanonzekerheid verklaart 1,4% van de variantie in geluk ($F [1, 775] = 11,395^{***}$). Dit effect blijft ook bestaan na toevoeging van de controlevariabelen. De controlevariabelen verklaren 7% van de variantie in geluk ($F [4, 771] = 14,659^{***}$). Sociale steun verklaart bijna 10% van de variantie in geluk ($F [4, 767] = 21,805^{***}$). Niet één van de interacties is echter significant en ze verklaren slechts 0,4% van de variantie in geluk. ($F 4, 763 = ,979$).

Tabel 4: Sociale steun en levenstevredenheid

Onafhankelijke variabelen	Bèta model 1	Bèta model 2	Bèta model 3	Bèta model 4
Baanzekerheid	-,174***	-,161***	-,131***	-,131***
Geslacht		,038	,036	,034
Leeftijd		-,038	-,024	-,023
Opleiding		-,021	-,045	-,045
Lichamelijk welbevinden		-,229***	-,171***	-,175***
SS1 Bezoeken aan sociale contacten			,069**	,073**
SS2 Iemand om intieme kwesties mee te bespreken			,137***	,136***
SS3 Weinig gevoelens van eenzaamheid			,296***	,289***
SS4 Samenwonen met partner			,076**	,078**
Baanzekerheid*SS 1				-,004
Baanzekerheid*SS 2				-,011
Baanzekerheid*SS 3				,036
Baanzekerheid*SS 4				-,014
R ²	,030	,085	,226	,227
R ² Change	,030	,054	,141	,001

N= 777 **p<0.05; ***p<0.001

De volgende regressieanalyse laat ongeveer dezelfde resultaten zien als de regressieanalyse met geluk. Baanzekerheid heeft een significante negatieve invloed op de levenstevredenheid van mensen ($F [1, 775] = 24,214^{***}$), ook nadat de controlevariabelen zijn ingevoerd in model 2 ($F [4, 771] = 11,469^{***}$). In model 3 worden de aspecten van sociale steun ingevoerd die net als in de bivariate analyse een negatieve en significante correlatie hebben met levenstevredenheid ($F [4, 767] = 34,873^{***}$). Geen van de interacties is significant en ze verklaren dan ook maar 0,1% van de variantie in levenstevredenheid ($F [4, 763] = ,288$).

Op basis van deze twee regressieanalyses kunnen we dus concluderen dat sociale steun geen invloed heeft op de relatie tussen baanzekerheid en het welbevinden van mensen. Sociale steun zorgt er wel voor dat het welbevinden van mensen verbetert zoals dat ook al gevonden was in de bivariate analyse. Het model van sociale steun is bij de beide indicatoren van welzijn echter zwak. Bij sociale steun is de verklaarde variantie in geluk 9,4%. Bij sociale steun en levenstevredenheid is de verklaarde variantie 14%. De positieve correlatie die sociale steun met welbevinden laat zien geldt niet extra voor mensen die baanzekerheid ervaren, er is dus geen modererend effect te zien. De modererende variabele bezoeken aan sociale contacten is bijna significant ($r = ,059$). De richting ervan is echter zo dat als mensen sociale contacten bezoeken het welbevinden van mensen afneemt. Op basis van deze twee regressieanalyses kunnen we dus hypothese 2a verwerpen.

Tabel 5: Sociaal kapitaal en geluk

Onafhankelijke variabelen	Bèta model 1	Bèta model 2	Bèta model 3	Bèta model 4
Baanzekerheid	-,118**	-,112**	-,109**	-,101**
Geslacht		-,061	-,055	-,057
Leeftijd		,032	,032	,034
Opleiding		-,052	-,069	-,069
Lichamelijk welbevinden		-,257***	-,252***	-,253***
SK1 Vakbond lidmaatschap			-,005	-,005
SK2 Lid van een politieke partij of actiegroep			-,001	-,003
SK3 Lid van een vereniging			,021	,022
SK4 Mate van religiositeit			-,063	-,065
SK5 Bezoek aan religieuze diensten			,023	,026
SK 6 Deelname aan sociale activiteiten			,100**	,100**
Baanzekerheid*SK1				-,043
Baanzekerheid*SK2				,029
Baanzekerheid*SK3				-,004
Baanzekerheid*SK4				,009
Baanzekerheid*SK5				-,027
Baanzekerheid*SK6				-,016
R ²	,014	,085	,099	,102
R ² Change	,014	,071	,013	,003

N= 765 **p<0.05; ***p<0.001

Uit de regressieanalyse van sociaal kapitaal en geluk kunnen we aflezen dat er geen modererende effecten optreden. Geen van de interacties is namelijk significant en verklaren slechts 0,3% in de variantie van geluk ($F [6, 747] = ,457$).

Tabel 6: Sociaal kapitaal en levenstevredenheid

Onafhankelijke variabelen	Bèta model 1	Bèta model 2	Bèta model 3	Bèta model 4
Baanzekerheid	-,164***	-,151***	-,147***	-,137**
Geslacht		,038	,034	,029
Leeftijd		-,036	-,026	-,026
Opleiding		-,016	-,033	-,036
Lichamelijk welbevinden		-,227***	-,223***	-,211***
SK1 Vakbond lidmaatschap			-,052	-,050
SK2 Lid van een politieke partij of actiegroep			-,013	-,007
SK3 Lid van een vereniging			,042	,036
SK4 Mate van religiositeit			,026	,024
SK5 Bezoek aan religieuze diensten			,052	,051
SK 6 Deelname aan sociale activiteiten			0,077**	0,074**
Baanzekerheid*SK1				-,107**
Baanzekerheid*SK2				-,088**
Baanzekerheid*SK3				,026
Baanzekerheid*SK4				-,023
Baanzekerheid*SK5				,030
Baanzekerheid*SK6				,039
R ²	,027	,081	,098	,117
R ² Change	,027	,054	,017	,020

N= 765 **p<0.05; ***p<0.001

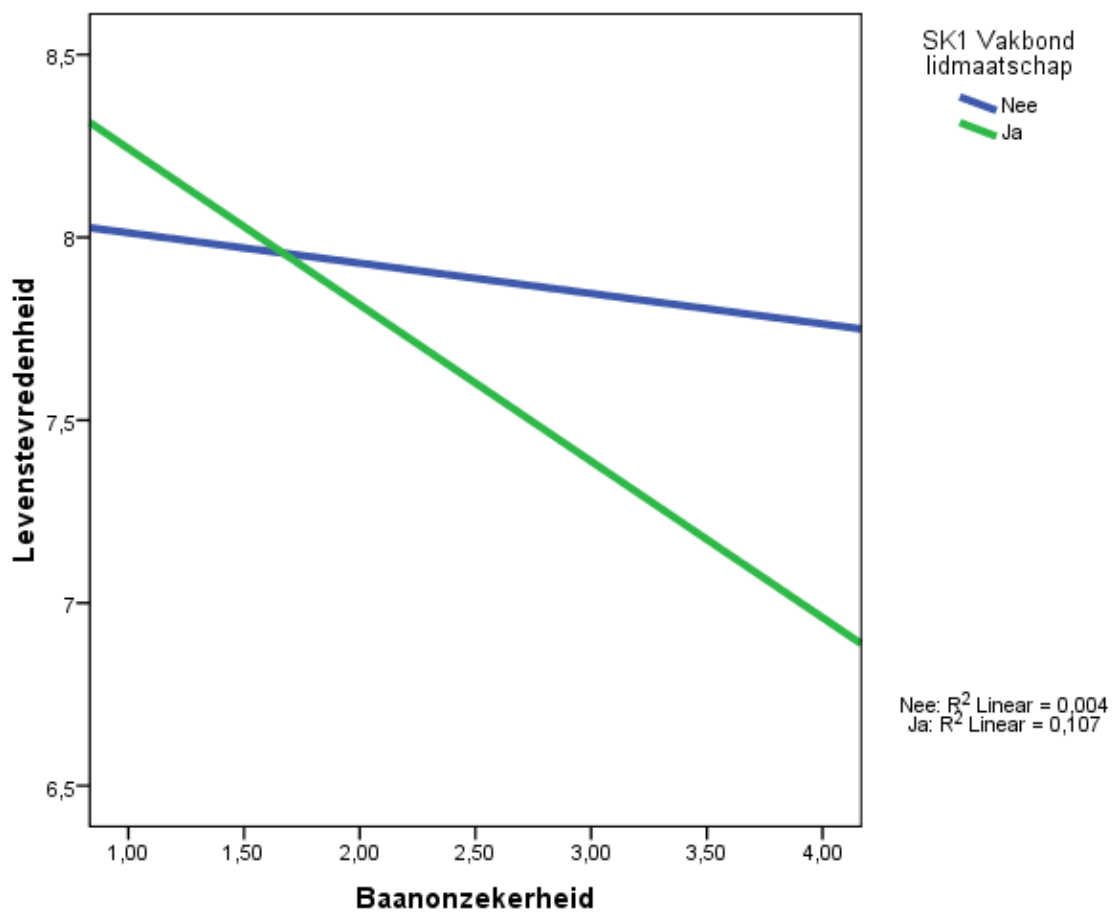
De volgende regressie analyse laat wel een aantal opvallende resultaten zien. Alleen deelname aan sociale activiteiten laat een significant effect zien na invoering van alle andere variabelen in de modellen. Deze variabele had ook de grootste correlatiecoëfficiënt van alle sociaal kapitaal-variabelen. De modellen van sociaal kapitaal en de beide aspecten van welbevinden zijn echter zeer zwak. Zo verklaart sociaal kapitaal slechts 1,3% van de variantie in geluk en 1,7% van de variantie in levenstevredenheid.

De interacties verklaren 2% in de variantie van levenstevredenheid ($F [6, 747] = 2,777^{**}$). Als we de interacties vervolgens nader bekijken zijn er wel twee zeer opvallende resultaten te zien. Zowel vakbondlidmaatschap, als lidmaatschap van een politieke partij of actiegroep hebben een significante invloed op de relatie baanzekerheid en levenstevredenheid. De relatie is echter niet negatief zoals voorspeld in de hypothese maar positief. Dit betekent dat mensen die baanzekerheid ervaren en die lid zijn van de vakbond of lid zijn van een politieke partij of actiegroep een lager welbevinden ervaren dan mensen die baanzekerheid ervaren en geen lid zijn. Dit is dus een tegenovergesteld resultaat van wat werd verwacht in hypothese 2b. Op basis van deze twee regressieanalyses kunnen we ook hypothese 2b verwerpen. Voor geen enkel aspect van sociaal kapitaal treedt er een negatief modererend effect op. De significant gevonden interacties verlagen namelijk het welbevinden van

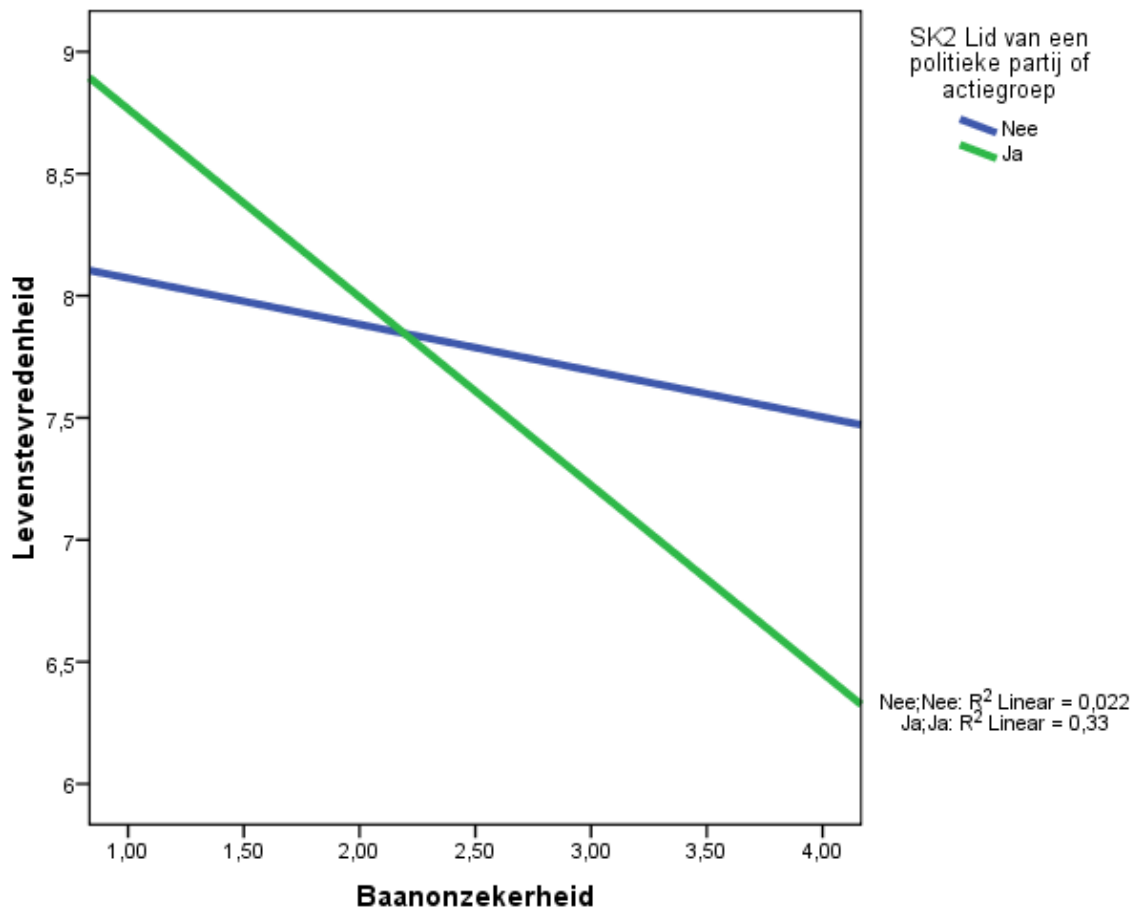
mensen. De significante interacties zijn hieronder weergegeven in twee grafieken, waar te zien is dat een toename in baan zekerheid bij lidmaatschap van een vakbond, politieke partij of actiegroep leidt tot een afname in levenstevredenheid.

Op basis van de regressieanalyses kunnen we ook hypothese 1 aannemen, in alle modellen en regressies heeft baanonzekerheid een negatief effect op het welbevinden van mensen. De gevonden relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden is wel zwak. Baanonzekerheid verklaart slechts 12% van de variantie in geluk en 17% van de variantie in levenstevredenheid.

Figuur 1: Vakbond lidmaatschap en levenstevredenheid

Figuur 2: Lid van een politieke partij of actiegroep en levenstevredenheid

Wat in beide grafieken duidelijk te zien is, is dat mensen met baanonzekerheid bij lidmaatschap bij een vakbond en een politieke partij of actiegroep een lager welbevinden ervaren dan mensen die baanonzekerheid ervaren maar geen lid zijn van die groepen. Dit is een effect dat tegenovergesteld is aan wat in de hypothesen is voorspeld. Op basis van de niet-significant gevonden interactie-effecten kan hypothese 2b worden verworpen en op basis van bovenstaande grafieken wordt dit alleen maar versterkt.

5. Conclusie en discussie

De werkloosheid in Nederland neemt steeds verder toe en mensen worden steeds onzekerder over de toekomst van hun baan. De invloed en gevolgen van baanonzekerheid gaan vaak verder dan de werkvloer. Uit onderzoek komt naar voren dat baanonzekerheid in grote mate het privéleven van mensen beïnvloedt (Greenhalgh & Rosenblat, 2010). Vaak wordt baanonzekerheid en de gevolgen ervan echter alleen maar onderzocht op het werk. Wat de gevolgen zijn buiten het werk wordt meestal niet onderzocht. Ook of en hoe de sociale omgeving buiten het werk van invloed is op de gevolgen van baanonzekerheid is niet vaak onderzocht. Dit onderzoek is uitgevoerd om de relatie tussen baanonzekerheid en de negatieve invloed op het welbevinden van mensen te onderzoeken. Daarnaast is er in dit onderzoek gekeken of de sociale omgeving, het sociale netwerk, van mensen en de bronnen die ze bezitten van invloed zijn op deze relatie. Er is gekeken of mensen die baanonzekerheid ervaren die sociale steun krijgen en sociaal kapitaal bezitten een hoger welbevinden hebben dan mensen die minder sociale steun krijgen en weinig sociaal kapitaal bezitten.

Dat de effecten van baanonzekerheid groter zijn dan alleen de negatieve gevolgen die het heeft voor werknemers op het werk en organisaties is gebleken uit de resultaten.

Baanonzekerheid leidt inderdaad tot een lager niveau van welbevinden. Dit beantwoordt de eerste deelvraag en bevestigt de eerste hypothese. De bevestiging van deze hypothese is in overeenstemming met eerdere onderzoeken naar de negatieve invloed van baanonzekerheid op het welbevinden van mensen (De Witte, 1999, 2003, p 18; Hellgren & Sverke, 2003; Rocha, Crowell & McCarter, 2006; De Witte & Cuijper, 2006). Het achterliggende mechanisme dat vaak in de literatuur wordt beschreven om dit fenomeen te verklaren is dat baanonzekerheid een bron is van stress en onzekerheid over de toekomst (Sverke et al., 2002). Door de bevestiging van deze relatie is het zinvol verder te kijken naar de mogelijk modererende invloed die de sociale omgeving, in de vorm van sterke en zwakke banden in het sociale netwerk van mensen, kan uitoefenen op deze relatie.

In dit onderzoek is gekeken naar de sociale omgeving van mensen, in de vorm van sociale netwerken van buiten het werk. Er werd verondersteld dat deze een modererend heeft op het verlaagde welbevinden dat mensen ervaren als gevolg van baanonzekerheid. Dit is gedaan door te kijken naar de sociale steun die mensen ontvangen, verkregen via de sterke banden,

en het sociaal kapitaal, verkregen via de zwakke banden. De sociale steun die mensen ontvangen kan het welbevinden van mensen modereren. In de literatuurstudie werd gesteld dat via sterke banden in een netwerk, sociale steun het welbevinden van mensen kan verbeteren (Berkman et al., 2000, p. 851). Dit is mogelijk doordat het mensen emotionele, instrumentele en informatiele steun biedt en daardoor mensen in staat stelt beter te kunnen omgaan met stress en onzekerheid (Berkman et al., 2000). Elk aspect van sociale steun dat is meegenomen verbetert inderdaad het welbevinden van mensen. Hoe hoger de sociale steun is die mensen krijgen, hoe hoger het welbevinden is dat ze ervaren. Dit komt overeen met wat in andere onderzoeken naar welbevinden is bevonden (Berkman et al., 2000; Bouwmeester, 2009; Turner, 1981; Langford et al., 1997; Almeida 2008). In tegenstelling tot wat werd verwacht aan de hand van het theoretisch kader hebben de interactievariabelen geen modererende invloed op deze relatie. Sociale steun via sterke banden heeft dus geen modererend effect dat de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden verbetert. Op basis van de gevonden resultaten kan hypothese 2a worden verworpen en is deelvraag 2 beantwoord. Één interactievariabele is bijna significant en daarom zal een mogelijke verklaring voor deze significantie worden gegeven. Naast het positieve effect van sociale steun valt namelijk op dat bij bezoek aan sociale contacten het welbevinden nog meer zou verslechteren. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat sociale steun ook als ‘affirmational support’ wordt gebruikt voor de situatie waarin iemand zich bevindt (Langford et al., 1997, p. 97). Zo kan sociale steun ook een negatief effect hebben, mensen worden dan gesterkt in hun geloof dat ze zich in een negatieve situatie bevinden en dit zal een verder negatief effect hebben op het welbevinden.

Naast de sociale steun die mensen ontvangen en ervaren is ook het sociaal kapitaal, verkregen via zwakke banden, van mensen onderzocht. In de literatuurstudie wordt beargumenteerd dat het sociaal kapitaal dat mensen bezitten en kunnen inzetten in hun netwerk kan helpen bepaalde doelen te bereiken. Een doel dat onder andere in de klassieke studie van Granovetter (1973) wordt genoemd is dat sociaal kapitaal mensen kan helpen met het vinden van een baan. Hierdoor zou het welbevinden van mensen verbeteren. Alleen deelname aan sociale activiteiten, lid zijn van een vereniging en bezoek aan religieuze diensten zorgen voor een beter welbevinden. Lidmaatschap van een vakbond en van een politieke partij of actiegroep leidt tot een lager welbevinden. Een verklaring voor dit verschijnsel is lastig te geven omdat daar in de literatuur niet over is geschreven. Het kan zijn dat werkgevers deze mensen minder snel een baan geven omdat ze als lastige werknemers kunnen worden gezien door

werkgevers. Een andere mogelijke verklaring voor het verlaagde welbevinden van mensen die lid zijn van een vakbond of politieke partij of actiegroep is ze cynischer in het leven staan. Hierdoor hebben ze minder vertrouwen in bijvoorbeeld het vinden van een nieuwe baan. Een meer algemene mogelijke verklaring voor een afname van het welbevinden van mensen is dat ze zich schamen tegenover hun sociale omgeving. Ze zijn bang om toe te geven dat ze baanonzekerheid ervaren. Dit past niet in het plaatje van de werkende mensen. Hierdoor kan het zijn dat mensen met baanonzekerheid het lastig vinden om de hulpbronnen van sociale steun en sociaal kapitaal in te schakelen. Hierdoor blijven ze steken in een situatie van baanonzekerheid en verslechtert hun welbevinden.

Op basis van de gevonden resultaten kan hypothese 2b worden verworpen en is deelvraag 3 beantwoord. In het theoretisch kader is verondersteld dat een sociaal netwerk via de sterke banden sociale steun biedt en zwakke banden sociaal kapitaal beschikbaar maakt en dat dit een modererende invloed zouden hebben op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden. Dit blijkt echter niet zo te zijn en op basis daarvan zijn deze aannames worden verworpen.

Nu de bevindingen van het onderzoek voor de hypothesen en deelvragen zijn besproken kan worden ingegaan wat dit voor de probleemstelling inhoudt. Baanonzekerheid heeft een negatieve invloed op het welbevinden van mensen. De sociale omgeving van mensen, het sociale netwerk, en de banden die mensen daarin hebben (sterke en zwakke), heeft geen invloed op deze relatie. Het hebben van bepaalde zwakke banden kan zelfs leiden tot een nog lager welbevinden.

Uit de bevindingen van deze studie kunnen een aantal leringen worden getrokken. Zo is het belangrijk dat mensen niet geïsoleerd raken en weinig sociale steun ontvangen. Ongeacht of ze wel of geen onzekerheid ervaren heeft dit namelijk een negatief effect op het welbevinden van mensen. Uit dit onderzoek komt naar voren dat opleiding, leeftijd en geslacht geen indicator zijn voor een lager welbevinden. Het ontbreken van sociale steun treft dus iedereen. Daarnaast is gebleken toegang tot sociaal kapitaal niet leidt tot een hoger welbevinden. Het veronderstelde mechanisme, dat mensen sneller een baan vinden, is in dit onderzoek dus niet waargenomen. Dit kan gevolgen hebben voor de theorie van sociaal kapitaal, en de aannames die daarin worden gemaakt. Om hierover meer concrete uitspraken te doen is verder onderzoek hiernaar nodig.

5.1 Beperkingen

Het was door de beperkingen in de data niet mogelijk de mechanismen die onderliggend zijn aan de hypothesen goed te onderzoeken. Daardoor kan niet met zekerheid worden bewezen dat deze mechanismen ook daadwerkelijk optreden. Er zijn veel onderzoeken die baanonzekerheid cross-sectioneel meten (Erlinghagen, 2008), maar een aantal onderzoekers benadrukken het belang van longitudinaal onderzoek bij studies naar de gevolgen van baanonzekerheid (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010). Doordat de data cross-sectioneel gemeten is kan dit effect niet worden onderzocht.

De sociale werkelijkheid is lastig vast te leggen met behulp van een surveyonderzoek. De indicatoren zijn afgeleid van de literatuurstudie en geven niet per se het beste beeld van de realiteit. Het effect hiervan is zo veel mogelijk beperkt door de theoretische concepten zo goed mogelijk te vertalen naar de vragen in de ESS.

5.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Uit eerder onderzoek is het belang gebleken van longitudinaal onderzoek (Greenhalgh & Rosenblatt, 2010; Ferrie et al., 1998). Met dit type onderzoek kan een onderscheid worden gemaakt tussen het lange en korte termijneffect. Het kan belangrijk zijn om te weten of baanonzekerheid ook op de lange termijn een effect heeft op het welbevinden van mensen. Veenhoven (2008) zegt immers dat een laag welbevinden een beoordeling is van het sociale systeem waarin mensen leven, en dit kan op zijn beurt weer andere gevolgen hebben. Doordat dit onderzoek is beperkt door een vaste dataset waren er beperkingen met de operationalisering van sommige begrippen. Nieuw onderzoek kan andere meer toegespitste indicatoren opnemen van welbevinden, sociale steun, sociaal kapitaal en baanonzekerheid zodat de concepten, de mechanismen en werking beter kunnen worden onderzocht. De resultaten van deze studie geven geen aanwijzingen dat deze mechanismen werkzaam zijn maar onderzoek naar de mechanismen kan anders uitwijzen. Het kan daarom zinvol zijn om dan opnieuw de interactie-effecten opnieuw te onderzoeken.

In een aantal onderzoeken blijken wat betreft baanonzekerheid bepaalde verschillen wel en andere niet te gelden als een onderscheid tussen man en vrouw wordt gemaakt (Richter, 2011; Lin, 2000). Het lijkt daarom ook interessant om te bekijken of er ook als het gaat om het effect op welbevinden, sociale steun en sociaal kapitaal verschillen zitten tussen man en vrouw. Mensen met een hoog opleidingsniveau hebben meer sociaal kapitaal dan mensen met een laag opleidingsniveau (Portes, 1998). Daarnaast is gevonden dat het opleidingsniveau de

ervaren baanonzekerheid kan beïnvloeden. Mensen met een hoger opleidingsniveau ervaren over het algemeen minder baanonzekerheid doordat hun ‘employability’ hoger is en ze dus aantrekkelijker zijn voor werkgevers (Sverke et al., 2002). Vervolgonderzoek kan uitwijzen of deze beweringen kloppen.

De moderatorvariabelen blijken niet volgens de voorspellingen van dit onderzoek van invloed op de relatie op de relatie tussen baanonzekerheid en welbevinden. Dit wil echter niet zeggen dat onderzoek naar deze effecten niet waardevol is. Onderzoekers kijken vaak naar de oorzaken, gevolgen en moderatoren van baanonzekerheid binnen het werk en laten daarbij de situatie buiten het werk achterwege. Er komt steeds meer roep om te kijken naar de situatie buiten het werk. Er worden in dit onderzoek juist niet-arbeidsgerelateerde factoren onderzocht: gekeken wordt naar de sociale omgeving van mensen. Dit heeft een aantal opvallende resultaten opgeleverd die kunnen dienen als basis voor nieuw onderzoek. Waarom hebben lidmaatschap bij een vakbond, politieke partij of actiegroep een negatief effect op het welbevinden van mensen met baanonzekerheid? Hiervoor kunnen verschillende verklaringen worden bedacht zoals een meer cynische houding tegenover de maatschappij of schaamte tegenover de sociale omgeving.

Bibliografie

Artikelen

Adler, P., Kwon, S. (2002) Social Capital: Prospects for a New Concept. *The Academy of Management Review*, Vol. 27, No. 1 (Jan., 2002), pp. 17-40

Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Newbury Park: Sage.

Almeida, F. (2008) The Relationship Between Social Networks, Social Support, Physical Activity And Self-Rated Health: An Exploratory Study. Graduate School of Social Work University of Denver

Anderson, C.J., & Pontusson, J. (2007). Workers, worries and welfare states: social protection and job insecurity in 15 OECD countries. *European Journal of Political Research*, 46(2), 211-235.

Ashford, S.J., Lee, C., & Bobko, P. (1989). Content, causes, and consequences of job insecurity: a theory-based measure and substantive test. *Academy of Management Journal*, 32(4), 803-829.

Aupers, S. & Houtman, D. (2006): Beyond the Spiritual Supermarket: The Social and Public Significance of New Age Spirituality, *Journal of Contemporary Religion*, 21:2, 201-222

Babbie, E. (2007) *The practice of social research*. Belmont: Thomson Higher Education

Bouwmeester, J.W. (2009) De helpende hand : verminderen sociale steun en regelmogelijkheden de negatieve gevolgen van gepercipieerde baanonzekerheid op organisatiebinding, verlooptentent en arbeidstevredenheid.

Berkman, L., Glass, T., Brisette, I., Seeman, T. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine* 51 (2000) 843-857

Büssing, A. (1999): Can Control at Work and Social Support Moderate Psychological Consequences of Job Insecurity? Results from a Quasi-experimental Study in the Steel Industry, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8:2, 219-242

Cuyper, N., De Witte, H. (2006) The impact of job insecurity and contract type on attitudes, well-being and behavioural reports: A psychological contract perspective. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 79, 395–409

Decoster, K. (2001). Implicaties van een sociaal kapitaal-concept voor politieke sociologen. PWS-paper 2001/5. Katholieke Universiteit Leuven

De Lucia, C., Meacci, M. (2005) Does Job Security Matter For Consumption? An analysis on Italian microdata. Istituto Di Studi E Analisi Economica. Working paper n. 54.

De Witte, H. & Vets, C. Antecedenten En Gevolgen Van Baanonzekerheid In Vlaanderen Tussen 1996 En 2007. Analyse Van Risicogroepen In Functie Van De Economische Conjunctuur. Vlaanderen Gepeild! 2009

De Witte, H. (1999) Job Insecurity and Psychological Well-being: Review of the Literature and Exploration of Some Unresolved Issues. *European Journal Of Work And Organizational Psychology*, 1999, 8 (2), 155–177

De Witte, H. (2003) Over de gevolgen van werkloosheid en jobonzekerheid voor het welzijn: Empirische toets op basis van de Europese Waardenstudie. *Tijdschrift Klinische Psychologie* 33^e jaargang nr. 1 maart 2003, 7-21

De Witte, H. (2005). Job Insecurity: Review Of The International Literature On Definitions, Prevalence, Antecedents And Consequences. *SA Tydskrif vir Bedryfsielkunde*, 2005, 31 (4), 1-6

Diener, E, Suh, E, Lucas, R, Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, Vol 125(2), Mar 1999, 276-302.

- Diener, E. Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, Vol 55(1), Jan 2000,
- Echtelt, van, P. (2010) Werkloosheid in geode banen: Bijdragen aan de scp-studiemiddag 2010. Sociaal en Cultureel Planbureau Den Haag, september 2010
- Engbersen, G.B.M. (2003) De armoede van sociaal kapitaal. *ESB*, 88^e jaargang, nr. 4398, pagina D12, 27 maart 2003
- Erlinghagen, M. (2008). Self-perceived job insecurity and social context: a multi-level analysis of 17 European countries. *European Sociological Review*, 24(2), 183-197.
- Field, A. *Discovering Statistics Using SPSS*. Third Edition, 2009. Sage Publications
- Greenhalgh, L., & Rosenblatt, Z. (2010). Evolution of Research on Job Insecurity. *International Studies of Management & Organization*, 40, 6-19.
- Granovetter (1973) The Strength of Weak Ties *American Journal of Sociology*, Vol. 78, No. 6 (May, 1973), pp. 1360-1380
- Hellgren, J., Sverke, M., & Isaksson, K. (1999). A two-dimensional approach to job insecurity: consequences for employee attitudes and well-being. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8(2), 179-195.
- Langford, C., Bowsher, J., Maloney, J., Lillis, P., (1997) Social support: a conceptual analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 1997, 25, 95-100
- Larson, J., Wilson, S., Beley, R., (1994) The Impact of Job Insecurity on Marital and Family Relationships. *Family Relations*, Vol. 43, No. 2, pp. 138-143
- Lim, V.K.G., (1996), Job insecurity and its outcomes: Moderating effects of work-based and nonwork-based social support. *Human Relations*, 49(2), 171 -194.
- Lin, N. (2000) Inequality in Social Capital. *Contemporary Sociology*, Vol. 29, No. 6 (Nov., 2000), pp. 785-795

Pichler, F., Wallace, C. (2007) Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe. *European Sociological Review* Volume 23 Number 4 2007 423–435

Portes, A. (2000) The Two Meanings of Social Capital. *Sociological Forum, Vol. 15, No. 1, 2000*

Portes, A. (1998) Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annu. Rev. Sociol. 1998. 24:1.24*

Richter A. Job Insecurity and Its Consequences : Investigating Moderators, Mediators and Gender. [Thesis]. Stockholm: Department of Psychology, Stockholm University; 2011.

Rocha, C., Crowell, J., McCarter, A. (2006) The Effects of Prolonged Job Insecurity on the Psychological Well-Being of Workers. *Journal of Sociology & Social Welfare*, September 2006, Volume XXXIII, Number 3

Seibert, S., Kraimer, M., Liden, R. (2001) A Social Capital Theory of Career Success. *The Academy of Management Journal*, Vol. 44, No. 2, pp. 219-237

Silla, I., De Cuyper, N., Gracia, F, Peiró, J., De Witte, H. (2009) Job Insecurity and Well-Being: Moderation by Employability. *Journal of Happiness Studies* Volume 10, Number 6

Sverke, M. & Hellgren, J. (2002). The nature of job insecurity: understanding employment insecurity on the brink of a new millennium. In: *Applied Psychology: An International Review*, 51(1), 23-42.

Sverke, M., Hellgren, J. & Näswall, K. (2002). No security: a meta-analysis and review of job insecurity and its consequences. In: *Journal of Occupational Health Psychology*, 7(3), 242-264.

Sverke, M., Hellgren, J., & Näswall, K. (2006). Job insecurity—a literature review. SALTSA Report. No.1:2006. Stockholm, Sweden: National Institute for Working Life.

Turner, R. J. (1981) Social Support as a Contingency in Psychological Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior*, Vol. 22, No. 4 (Dec., 1981), pp. 357-367

Veenhoven, R. (2008) Sociological Theories Of Subjective Well-Being. In: Michael Eid & Randy Larsen (Eds). "The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener", Guilford Publications, New York, 2008, ISBN 978-1-59385-581-9. pp. 44-61

Wellman, B., Wortley, S. (1990) Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology*, Vol. 96, No. 3 (Nov., 1990), pp. 558-588

Woolcock, M. (2001) The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Canadian Journal of Policy Research*. Volume: 2, Issue: 1, Pages: 11–17

Uitgaves

The social state of the Netherlands. The Netherlands Institute for Social Research | SCP. The Hague, March 2010

Websites

European Social Survey. <http://www.europeansocialsurvey.org/> Geraadpleegd op: 14-03-2012
SCP.

http://www.scp.nl/Onderzoek/Bronnen/Beknopte_onderzoeksbeschrijvingen/European_Social_Survey_ESS Geraadpleegd op: 14-03-2012

Appendix

Vragenlijst: gebruikte vragen uit de ESS

Baanonzekerheid

G32 Mijn baan is zeker

Helemaal niet waar

Een beetje waar

Grotendeels waar

Heel erg waar

(Weet niet)

Levenstevredenheid

B24 Alles bij elkaar genomen, hoe tevreden bent u vandaag de dag met uw leven in het algemeen? Gebruik deze kaart om te antwoorden, waarbij 0 zeer ontevreden betekent en 10 zeer tevreden.

Zeer ontevreden

Zeer tevreden

Geluk

G1 Ik voelde me vrolijk en opgewekt.

G2 Ik voelde me kalm en ontspannen

G3 Ik voelde me actief en energiek

De hele tijd

Meestal

Meer dan de helft van de tijd

Minder dan de helft van de tijd

Soms

Nooit

Sociale steun:

C2 Kunt u op deze kaart aangeven hoe vaak u om sociale redenen vrienden, familieleden, of collega's ontmoet?

Nooit

Minder dan 1 keer per maand

1 keer per maand

Meerdere keren per maand

1 keer per week

Meerdere keren per week

Elke dag

C3 Heeft u iemand met wie u intieme en persoonlijke kwesties kunt bespreken?

Ja

Nee

G7 Kunt u aan de hand van deze kaart zeggen hoe vaak gedurende de afgelopen week u zich eenzaam voelde?

Nooit of bijna nooit 1

Soms 2

Meestal 3

Altijd of bijna de hele tijd 4

(Weet niet) 8

F9 Respondent woont samen met echtgeno(o)te/ partner

Markeren

Sociaal kapitaal:

F39 Bent u lid van een vakbond of soortgelijke organisatie of bent u dat ooit geweest? ZO JA, bent u momenteel lid of was u vroeger lid (maar momenteel niet meer)?

Ja, momenteel

Ja, vroeger

Nee

B14 Bent u in een politieke partij of actiegroep actief geweest?

Ja

Nee

B15

Bent u in een andere organisatie of vereniging actief geweest?

Ja

Nee

C21 NU KAART 23 Ongeacht of u zichzelf nu wel of niet als lid van een bepaald geloof of kerkgenootschap beschouwt, hoe gelovig vindt u dat u bent?

Helemaal niet gelovig

Heel erg gelovig

C22 NU KAART 24 Afgezien van speciale gelegenheden zoals huwelijken en begrafenissen, hoe vaak gaat u tegenwoordig naar religieuze diensten? Gebruik deze kaart.

Elke dag

Meer dan 1 keer per week

1 keer per week

Ten minste 1 keer per maand
Alleen op speciale religieuze dagen
Minder vaak
Nooit

C4 NU KAART 20 Hoe vaak neemt u, in vergelijking met andere mensen van uw leeftijd, deel aan sociale activiteiten? Gebruik deze kaart.

Veel minder dan de meesten
Minder dan de meesten
Ongeveer evenveel
Meer dan de meesten
Veel meer dan de meesten

Controlevariabelen:

F2 CODEER GESLACHT

F3 En in welk jaar bent u/is hij/zij geboren?

F15 Wat is het hoogste opleidingsniveau dat u succesvol heeft beëindigd?

C16 Wordt u op de één of andere manier in uw dagelijkse activiteiten beperkt door een langdurige ziekte, of door een handicap, of door een lichamelijke of geestelijke aandoening? INDIEN JA, is dat in erge mate of in zekere mate?

Ja, in erge mate
Ja, in zekere mate
Nee